

מערך שיעורים לכיתה ו' – סוגיות חברתיות במגילת רות

המערך עוסק במגילת רות ובסוגיות החברתיות העולות ממנה: הירידה מהארץ והחזרה אליה, חוקי האדמה המכוונים לדאגה לחלש, והיחס לגר.

שיעור 1 – ירידה ועליה לארץ במגילת רות

מטרות

- הכרות עם סיפור מגילת רות.
- דיון בגורמים לירידה מהארץ במגילה וכיום.
- דיון על אחריות של בעלי תפקידים להתמודד עם קשיים.
- הדגשת החשיבות של הקשר לארץ ישראל והישיבה בה.

מהלך

1. קריאת פרק א' ומענה על שאלות.

מגילת רות פרק א'

א ויהי, בימי שפט השפטים, ויהי רעב, בארץ; וילך איש מבית לחם יהודה, לגור בשדי מואב--הוא ואשתו, ושני בניו. ב ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי ושם שני בניו מחלון וכליון, אפרתים--מבית לחם, יהודה; ויבאו שדי-מואב, ויהיו-שם. ג וימת אלימלך, איש נעמי; ותשארה היא, ושני בניה. ד וישאו להם, נשים מאביות--שם האחת ערפה, ושם השנית רות; וישבו שם, כעשר שנים. ה וימתו גם-שניהם, מחלון וכליון; ותשארה, האשה, משני ילדיה, ומאישה. ו ותקם היא וכלתיה, ותשב משדי מואב: כי שמעה, בשדה מואב--כי-פקד יהוה את-עמו, לתת להם לחם. ז ותצא, מן-המקום אשר היתה-שמה, ושתי כלותיה, עמה; ותלכנה בדרך, לשוב אל-ארץ יהודה. ח ותאמר נעמי, לשתי כלתיה, לכנה שבנה, אשה לבית אמה; יעשה (יעש) יהוה עמכם חסד, כאשר עשיתם עם-המתים ועמדי. ט ותן יהוה, לכם, ומצאן מנוחה, אשה בית אישה; ותשק להן, ותשאנה קולן ותבכינה. י ותאמרנה-לה: כי-אתד נשוב, לעמך. יא ותאמר נעמי שבנה בנתי, למה תלכנה עמי: העוד-לי בנים במעי, והיו לכם לאנשים.

יב שבנה בנתי לכן, כי זקנתי מהיות לאיש: כי אמרתי, יש-לי תקוה--גם הייתי הלילה לאיש, וגם ילדתי בנים. יג הלהן תשבנה, עד אשר יגדלו, הלהן תעגנה, לבלתי היות לאיש; אל בנתי, כי-מר-לי מאד מכם--כי-יצאה בי, יד-יהוה. יד ותשנה קולן, ותבכינה עוד; ותשק ערפה לחמותה, ורות דבקה בה. טו ותאמר, הנה שבה יבמתך, אל-עמה, ואל-אלהיה; שובי, אחרי יבמתך. טז ותאמר רות אל-תפגעני-בי, לעזבך לשוב מאחריך: כי אל-אשר תלכי אלך, ובאשר תליני אליו--עמך עמי, ואלהיך אלהי. יז באשר תמותי אמות, ושם אקבר; כה יעשה יהוה לי, וכה יוסיף-כי המות, יפריד ביני ובינך.

שאלות

- מדוע עוזבת משפחת אלימלך את בית לחם?
- מתי רוצה נעמי לחזור ליהודה? מה הוא הגורם המשפיע על הירידה ועל העלייה?
- האם לדעתכם זוהי סיבה מוצדקת לעזוב את הארץ?

2. קריאת מדרש ומדרש לשאלות.

אמר רבי שמעון: אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי, כולם בני נחשון בן עמינדב. ואלימלך ומחלון וכליון, פרנסי הדור היו. ומפני מה נענשו? מפני שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ, שנאמר: ותהום כל העיר עליהם וגו'. (מדרש תנחומא פרשת בהר סיני ג')

- מה אומר מדרש תנחומא על מוצאו ומעמדו של אלימלך?
- איך מסביר המדרש את המוות של אלימלך ובניו?
- מה הקשר בין תפקידו ומעמדו של אלימלך ומשפחתו לעונש שקיבל על מעשיו?
- מה דעתכם על התפישה שאדם בעל מעמד בחברה יש לו אחריות גדולה יותר? ולכן נשפט בחומרה?

3. **משפט לאלימלך** – נחלק את הכיתה לתביעה והגנה. על כל קבוצה להעזר בסיפור ולהוסיף טיעונים בעד ונגד הירידה של אלימלך למואב.

שיעור 2 – לקט, שכחה ופאה – חוקים חברתיים

מהלך: קריאת קטע ומענה לשאלות.

רות פרק ב

ב ותאמר רות המואביה אל-נעמי, אלכה-נא השדה ואלקטה בשבלים--אחר, אשר אמצא-חן בעיניו; ותאמר לה, לכי בתי. ג ותלך ותבוא ותלקט בשדה, אחרי הקוצרים; ויקר מקרה--חלקת השדה לבעז, אשר ממשפחת אלימלך. ... למי הנערה הזאת. ו ויען, הנער הנצב על-הקוצרים--ויאמר: נערה מואביה היא, השבה עם-נעמי משדי מואב. ז ותאמר, אלקטה-נא ואספתי בעמרים, אחרי, הקוצרים; ותבוא ותעמוד, מאז הבקר ועד-עתה--זה שבתה הבית, מעט. ח ויאמר בעז אל-רות הלוא שמעת בתי, אל-תלכי ללקט בשדה אחר, וגם לא תעבורי, מזה; וכה תדבקין, עם-נערת. ט עיניך בשדה אשר-קצרון, והלכת אחריהן--הלוא צויתי את-הנערים, לבלתי נגעך; וצמת, והלכת אל-הכלים, ושתית, מאשר ישאבון הנערים. י ותפל, על-פניה, ותשתחו, ארצה; ותאמר אליו, מדוע מצאתי חן בעיניך להפירני--ואנכי, נכריה. יא ויען בעז, ויאמר לה--הגד הגד לי כל אשר-עשית את-חמותך, אחרי מות אישך; ותעזבי אביך ואמה, וארץ מולדתך, ותלכי, אל-עם אשר לא-ידעת תמול שלשום. ... יד ויאמר לה בעז לעת האכל, גשי הלם ואכלת מן-הלחם, וטבלת פתך, בחמץ; ותשב, מצד הקוצרים, ויצבט-לה קלי, ותאכל ותשבע ותתר. טו ותקם, ללקט; ויצו בעז את-נערי לאמר, גם בין העמרים תלקט--ולא תכלימוה. טז וגם של-תשלוי לה, מן-הצבתים; ועזבתם ולקטה, ולא תגערו-בה. יז ותלקט בשדה, עד-הערב; ותחבט את אשר-לקטה, ויהי כאיפה שערים. יח ותשא ותבוא העיר, ותרא חמותה את אשר-לקטה; ותוצא, ותתן-לה, את אשר-הותרה, משבעה. יט ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום, ואנה עשית--היה מכירך, ברוד; ותגד לחמותה, את אשר-עשתה עמו, ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום, בעז. כ ותאמר נעמי לכלתה, ברוד הוא ליהוה, אשר לא-עזב חסדו, את-החיים ואת-המתים; ותאמר לה נעמי, קרוב לנו האיש--מגאלנו, הוא.

שאלות

- מה עושה רות כדי לקיים את נעמי ואת עצמה? מדוע היא צריכה ללכת ללקט אחר הקוצרים?
- לפי דבר הקוצרים, עד כמה הצליחה רות בליקוט?
- מה מצווה בועז על הקוצרים? מה מותר לרות לעשות?
- מדוע רות זוכרה ליחס מיוחד?
- מתוך היחס המיוחד לרות, מה אנו למדים על היחס למלקטות בדרך-כלל?
- מדוע רות מופתעת מיחסו של בעז?

ויקרא כ"ג

(טו) וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימת תהינה:
(טז) עד ממחרת השבת השביעת תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה ליהוה: (כ) והניף הכהן אתם על לחם הבפרים תנופה לפני יהוה על שני כבשים קדש יהיו ליהוה לכהן: (כא) וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש? היה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו חקת עולם בכל מושבתיםכם לדורותיכם:
(כב) ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני יהוה אלהיכם.

שאלות

- אילו מצוות מופיעות בקטע?
- מהי פאת השדה? מהו הלקט? מה צריך לעשות בהם? למי הם מיועדים?
- מה הקשר בין חג השבועות לבין פאה ולקט?
- איך מסביר הקטע את מעשיה של רות?
- האם בועז הסתפק במה שמצווה החוק ביחסו לרות? מה עשה מעבר לכך?
- לאיזו בעיה נותנים חוקים אלו מענה? מהו המענה היום לעניים?

שיעור 3 – אהוב את הגר – היחס לגר במגילת רות ובימינו

מהלך

- זהו את כל המקומות בהם מופיעה התייחסות לגר במגילת רות.
- מהו היחס הראוי לגר על פי המשתמע מהמגילה?
- מהו היחס המקובל לגר על פי המשתמע מהמגילה?
- מהי ההכרעה של רות? מהו חלקו של הציבור בבית לחם בהכרעה זו?
- מהו המסר אותו אנו יכולים/ות לשאוב מהמגילה לחיינו כיום?

רות פרק א'

טו ותאמר, הנה שבה בַּמִּתְּךָ, אֶל-עַמָּה, וְאֶל-אֱלֹהֶיהָ; שׁוּבִי, אַחֲרַי בַּמִּתְּךָ. טז ותאמר רות אל-תִּפְגְּעֵי-בִי, לְעִזְבֹּךָ לְשׁוּב מֵאֲחֵרַיךָ: כִּי אֶל-אֲשֶׁר תִּלְכִי אֵלָיו, וּבְאֲשֶׁר תִּלְיִנִי אֵלָיו--עִמּוֹ עָמִי, וְאֱלֹהֶיךָ אֱלֹהֵי. יז בְּאֲשֶׁר תִּמְוֹתֵי אִמּוֹתַי, וְשֵׁם אֲקַבֵּר; כֹּה יַעֲשֶׂה יְהוָה לִי, וְכֹה יוֹסִיף--כִּי הַמֹּת, יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֶךָ.

- כיצד רות מתגיירת? מהו התהליך שהיא עוברת על מנת להצטרף לעם ישראל?
- האם זה תהליך רשמי וחיצוני או תהליך פנימי?

רות פרק ב'

ה ויאמר בעז לנערו, הנצב על-הקוצרים: למי, הנערה הזאת. ו ויען, הנער הנצב על-הקוצרים--ויאמר: נערה מואביה היא, השבה עם-נעמי משדי מואב. ז ותאמר, אלקטה-נא ואספתי בעמרים, אחרי, הקוצרים; ותבוא ותעמוד, מאז הבקר ועד-עתה--זה שבתה הבית, מעט.

- כיצד רות מזוהה? מה התואר שלה? במה היא מאופיינת?

י ותפל, על-פניה, ותשתחו, ארצה; ותאמר אליו, מדוע מצאתי חן בעיניך להפירני--ואנכי, נכריה. יא ויען בעז, ויאמר לה--הגד הגד לי כל אשר-עשית את-חמותך, אחרי מות אישך; ותעזבי אביך ואמך, וארץ מולדתך, ותלכי, אל-עם אשר לא-ידעת תמול שלשום. יב ישלם יהוה, פעלך; ותהי משפחתך שלמה, מעם יהוה אלהי ישראל, אשר-באת, לחסות תחת-כנפיו.

- איך רות מגדירה את עצמה?
- למה רות מופתעת מהיחס של בעוז? מה ניתן ללמוד מכך על היחס לנוכרים?
- איך מתייחס בעוז לרות? על פי מה הוא שופט אותה?

ט וּבִקְצָרְכֶם אֶת-קִצִּיר אֲרֻצְכֶם, לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שֹׂדֵךְ לְקַצֵּר; וְלִקְט קִצִּירְךָ, לֹא תִלְקֹט. י. וְכִרְמֶךָ לֹא תִעֹלֵל, וּפְרִט כִּרְמֶךָ לֹא תִלְקֹט: לְעֹנֵי וְלִגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם, אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם. (ויקרא יט, ט-י)

- מה המצווה המופיעה בקטע? אל מי היא מכוונת?
- מה ניתן ללמוד על מעמדם של הגרים בחברה? מה צריך להיות היחס אליהם?

לג וכי-יגור אתך גר, בארצכם--לא תונו, אתו. לד באזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם, ואהבת לו כמוך--כי-גרים הייתם, בארץ מצרים: אני, יהוה אלהיכם. (ויקרא יט, לג-חד)

- מה אסור לעשות לגר? למה המצווה מתייחסת דווקא לגר? למה קל יותר לרמות גר?
- איזה יחס דורש המקרא לגר?
- מה הנימוק ליחס הנדרש לגר?
- איפה במגילת רות יחס כזה ניתן?

רות פרק ד'

יג ויקח בעז את-רות ותהי-לו לאשה, ויבא אליה; ויתן יהוה לה הריון, ותלד בן. יד ותאמרנה הנשים, אל-נעמי, ברוך יהוה, אשר לא השבית לך גאל היום; ויקרא שמו, בישראל. טו והיה לך למשיב נפש, ולכלכל את-שיבתך: כי כלתך אשר-אהבתך, ילדתו, אשר-היא טובה לך, משבעה בנים. טז ותקח נעמי את-הילד ותשתהו בחיקה, ותהי-לו לאמנת. יז ותקראנה לו השכנות שם לאמר, ילד-בן לנעמי; ותקראנה שמו עובד, הוא אבי-ישי אבי דוד.

- מה אומרות הנשים לנעמי על רות? האם הן מתייחסות למוצאה?
- מה ניתן ללמוד על המסר של מגילת רות ביחס לגרים מכך שרות היא הסבתא רבתא של דוד המלך?
- חשבו על המצב היום, איך מתייחסת החברה לגרים ונוכרים? לאנשים שחיים כאן אבל אינם מבני המקום?

על מגילת רות וגיבורתה

רות המואבייה היא דמות מקראית, הגיבורה העיקרית של מגילת רות, והסבתא רבתא של דוד המלך על פי המקרא. מגילת רות מספרת את סיפורה של משפחת אלימלך המיוחסת משבט יהודה, שעקב הבצורת והרעב עוזבת את מולדתה והולכת לשדה מואב, אחד מאויבי ישראל באותה תקופה. לאחר זמן מת אבי המשפחה אלימלך.

בניה של אותה משפחה, מחלון וכיליון, מתחתנים עם שתי מואביות, רות ועורפה, שעל פי חז"ל היו בנותיו או נכדותיו של עגלון מלך מואב. לאחר כעשר שנים מתים גם שני הבנים, ונותרות רק נעמי, אם המשפחה, ושתי כלותיה. לאחר שלא נותר לה דבר, ולאחר שהיא שומעת כי הבצורת בארץ ישראל פסקה, מחליטה נעמי לחזור למולדתה אבלה, חפויה וענייה, ומפצירה בכלותיה להניח לה, כי אין לה דבר לתת להן, היא מבקשת להפרד מהן. לעומת עורפה שנשמעת לה וחוזרת למשפחתה, רות מתעקשת ודבקה בחמותה, ואומרת "עמך עמי ואלוהיך אלוהי", ומתעקשת שרק המוות יפריד ביניהן (מגילת רות א' י"ז).

לאחר שהן חוזרות לבית לחם, הולכת רות ביוזמתה ובברכתה של חמותה לשדות, ללקט שיבולים אחר הקוצרים כפי שנהגו עניי ישראל באותם ימים (מתנות עניים). ביום הליכתה אל השדה מושכת רות את תשומת לבו של בעל השדה, בעז. בעז מברר אצל הנערים הקוצרים אודותיה, ומתוודע לעובדה שהיא קרובתו, כלת דודו אלימלך, ולפיכך מבקש ממנה שלא תלך לשדה אחר, אלא תלקט רק בשדהו, ומן הנערים הקוצרים מבקש הוא להעניק לה יחס מיוחד ולא להטריד אותה, ומפגין כלפיה יחס חם. לאחר תקופה, יועצת נעמי לרות ללכת בלילה אל הגורן שם שוהה בעז בעת זמן זריית השעורים, ולשכב למרגלותיו במטרה לגרום לבעז לשאת אותה לאישה (מגילת רות ג' ד'). נראה כי נעמי מבקשת ממנה להשתמש לצורך כך ב"נשק" הפיתוי. אין זו מצוות ייבום במונח הפשוט, אך זה קשור למנהג הייבום - נישואים בין אשת המת לקרוב משפחתה.

רות נשמעת לה, מתרחצת, מתבשמת ולובשת את שמלותיה, ויורדת בלילה אל הגורן ושוכבת למרגלות בעז. כשבע מתעורר מבקשת ממנו רות לישאה "וּפְרִשֶׁתְּ כִנְפֶךָ עַל-אֶמְתֶּךָ, כִּי גֵאל אֶתְּהָ". בעז נעתר, אולם מעלה בעיה תחוקתית: יש מישהו קרוב יותר ממנו ולפיכך שמורה לו זכות ראשונים אם יחפוץ להתחתן עם רות. אולם הוא מבטיח כי אם לא יחפוץ הקרוב השני לישאה, ישאה הוא. למחרת בטרם עולה השחר הוא משלחה חזרה לביתה. למחרת המפגש הוא עולה לשער העיר ופוגש שם את הקרוב השני המכונה "פלוגי אלמוני", וששמו האמיתי כנראה נמחק על ידי כותב המגילה כביקורת על מעשיו. לאחר שהקרוב השני אינו רוצה לממש את זכותו, בשל החשש להשחית את נחלתו ואת זרעו בנישואים אלו (מגילת רות ד' ו'), (בשל האיסור על קבלת גרים ממואב), מתחתנים בעז ורות. מזיווג זה נולדה מלכות דוד, כפי שמספרת המגילה:

וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת פֶּרֶץ, פֶּרֶץ הוֹלִיד אֶת-חֶצְרוֹן. וְחֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת-רָם, וְרָם הוֹלִיד אֶת-עַמִּינָדָב. וְעַמִּינָדָב הוֹלִיד אֶת-נַחֲשׁוֹן, וְנַחֲשׁוֹן הוֹלִיד אֶת-שֶׁלְמָה. וְשֶׁלְמוֹן הוֹלִיד אֶת-בְּעָז, וּבְעָז הוֹלִיד אֶת-עוֹבֵד. וְעוֹבֵד הוֹלִיד אֶת-יִשִׁי, וְיִשִׁי הוֹלִיד אֶת-דָּוִד.

אפשר לראות בסיפור זה את הסובלנות שהייתה קיימת כלפי גרים בתרבות הישראלית בכלל ובשבט יהודה בפרט. יתר על כן, הסיפור אודות רות המואביה מדגיש מאוד את הבחירה החופשית של האדם לעומת הייחוס שלו, וקובע כי אפילו גר שמגיע ממדינה אויבת והופכת לתרבות הישראלית כמו מואב, נמדד רק על פי מעשיו, ולמעשה מתקבל על ידי הגורמים האריסטוקרטים של שבט המלכות והופך להיות עצם מעצמיה של המלכות הישראלית. עץ היוחסין (על פי מגילת רות, ספר שמואל ודברי הימים), מראה את מרכזיותה של רות, ששדרת המנהיגות בממלכת יהודה משתלשלת ממנה.

